
**ԱՐՏԱԿԱՐԳ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐՈՒՄ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԻ
ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՇՈՒՐՋ**

ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ Ն. Մ.

Հայաստանի Հանրապետությունում լրագրողների աշխատանքն արտակարգ իրավիճակներում կանոնակարգող օրենսդրական խնդիրը դեռևս պատշաճ ուշադրության չի արժանացել: Եվ չնայած մեր հանրապետությունում իրականացվեց պատմության մեջ նախադեպը չունեցող ահաբեկչական գործողություն (1999-ի հոկտեմբերի 27-ին հենց Ազգային ժողովի շենքում), սակայն այն չնպաստեց ՀՀ-ում ԶԼՄ գործողությունները կարգավորող օրենսդրության մեջ համապատասխան փոփոխություններ կատարելուն: Եվ միայն 2005 թվականին օրենսդիրն անդրադարձավ այս խնդրին:

Հետխորհրդային ժամանակաշրջանում ահաբեկչական գործողությունների «բազմազանությամբ» ու բազում դրսևորումներով աչքի է ընկնում հատկապես Ռուսաստանի Դաշնությունը (Նորդ-օստ, Բեպլան, բնակելի շենքերի պայթեցումներ հենց Մոսկվայում և այլն): Թերևս այս «բազմազանության» շնորհիվ է, որ ՌԴ-ում բավական մանրակրկիտ են ուսումնասիրված ահաբեկչությունն իր բոլոր դրսևորումներով և, դրա հետ կապված, լրագրողական մեկնաբանությունների և նման իրավիճակներում լրագրողների դրսևորած վարքականոնների հնարավոր վտանգները: Այս իսկ պատճառով, նախ անդրադառնանք ՌԴ-ում գործող հիմնական նորմատիվ-օրենսդրական փաստաթղթերին, որոնք կարգավորում են ժուռնալիստների աշխատանքը ահաբեկչական գործողությունների լուսաբանման ընթացքում: Սրանց թվին են դասվում «Ահաբեկչության դեմ պայքարի» և «Զանգվածային լրատվամիջոցների մասին» դաշնային օրենքները, ինչպես նաև պրոֆեսիոնալ կոդեքսներով սահմանված ժուռնալիստիկայի էթիկայի նորմերը:

Ահաբեկչական գործողությունները լուսաբանող լրագրողն իր աշխատանքի ընթացքում առաջին հերթին առաջնորդվում է ՌԴ Սահմանադրությամբ, «ԶԼՄ-ի մասին» և «Ահաբեկչության դեմ պայքարի» դաշնային օրենքներով: Այնուամենայնիվ, յուրաքանչյուր լրագրող պետք է առաջնորդվի իր խղճով ու պատվով (բնականաբար, եթե իր արարքը չի հակասում օրենքին), քանի որ աշխարհում և ոչ մի փաստաթուղթ չի կարող ներառել հնարավոր բոլոր իրադրությունների ներկայակեր: Արտակարգ իրավիճակներում ճիշտ կողմնորոշվելու ժուռնալիստի հատկության ձևավորմանը նպաստում են մասնագիտական բազմաթիվ կանոնագրերը: Այսպես, Ռուսաստանի Դաշնության հիմնական օրենքը՝ Սահմանադրությունը, երաշխավորում է զանգվածային լրատվամիջոցների ազատությունը. «Գրաքննությունն արգելված է»¹: Սրան զուգահեռ, Սահմանադրությունը երաշխավորում է նաև յուրաքանչյուրի կյանքի անձեռնմխելիությունը, ինչի մասին լրագրողները երբեք չպետք է մոռանան, հատկապես,

¹ ՌԴ Սահմանադրություն, <http://wbase.duma.gov.ru/ntc/fz.asp>

երբ գրում են ահաբեկիչների գոհերի մասին, նաև մարդկանց, որոնք կասկածվում են ահաբեկչական գործողության կազմակերպման կամ իրականացման մեջ: Լրագրողը ոչ մի դեպքում չպետք է մոռանա «անմեղության կանխավարկածի» մասին, ինչն ամրագրված է ն՝ Սահմանադրությամբ, և՛ քրեական օրենսգրքով, և որևէ դատարան այն փոխել չի կարող:

ՌԴ «Ահաբեկչության դեմ պայքարի» օրենքում ասվում է, թե ինչ կարելի է անել հասարակությանը տեղեկատվություն տրամադրելու և հակաահաբեկչական գործողություններ ծավալելու համար: Այդ նույն օրենքով հակաահաբեկչական գործողությունները սահմանվում են որպես «Հատուկ միջոցառումներ, որոնք ուղղված են ահաբեկչական գործողությունը կանխելու, ֆիզիկական անձանց անվտանգությունն ապահովելու, ահաբեկիչներին վնասագերծելու, ինչպես նաև ահաբեկչական գործողության ժամանակ վնասները նվազագույնի հասցնելու համար»²:

«Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքում «հակաահաբեկչական գործողություն» հասկացությունն ունի փոքր-ինչ այլ ձևակերպում. «Հակաահաբեկչական գործողություն՝ ահաբեկչական գործողության բացահայտմանը, կանխմանը, ինչպես նաև պետության շահերի և ֆիզիկական անձանց անվտանգության ապահովմանը, ահաբեկիչների վնասագերծմանը և ահաբեկչական գործողությունների հետևանքների նվազեցմանն ուղղված հատուկ միջոցառումներ»³:

Ահաբեկչության դեմ պայքարը ՌԴ-ում հենված է հակաահաբեկչական գործողության կազմակերպման ու կատարման ընթացքում տեխնիկական միջոցների կիրառման վրա, նվազագույնի են հասցված մարտավարական հնարքների մասին հրապարակումները: Լրագրողների գործողությունների կարգավորումն ամբողջությամբ իրականացնում է օպերատիվ շտաբը: Ահաբեկչական գործողության դեպքում հասարակությանը տեղեկացնելու ձևն ու ծավալը որոշում են օպերատիվ շտաբի պետը կամ ներկայացուցիչը, որոնք պատասխանատու են հասարակության հետ կապի պահպանման համար: Արգելվում է տարածել այնպիսի լրատվություն, որը՝ 1. կարող է դժվարացնել կամ բարդացնել հակաահաբեկչական գործողության կազմակերպումը՝ ստեղծելով գործողության իրականացման գոտում կամ դրանից դուրս գտնվող մարդկանց կյանքի ու առողջության վտանգ, 2. ծառայում է ահաբեկչության կամ ծայրահեղության քարոզչությանը կամ արդարացմանը, 3. տվյալներ է պարունակում հատուկ ջոկատների, այդ ջոկատների մասնագետների, հակաահաբեկչական գործողությունը պատրաստող օպերատիվ շտաբի անդամների, ինչպես նաև այն մարդկանց մասին, որոնք օգնում են գործողության պատրաստման ընթացքում:

Լրագրողը չպետք է մոռանա, որ ահաբեկչության դեմ պայքարի սկզբունքներից են, համաձայն օրենքի, ահաբեկչական գործողության

² Федеральный закон «О борьбе с терроризмом» N 130-ФЗ. Текст согласно электронному Банку правовых актов Государственной думы Федерального собрания Российской Федерации: <http://wbase.duma.gov.ru/ntc/fz.asp>

³ »Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին« ՀՀ օրենք, 22 մարտի 2005 թ., հոդված 5, կետ 5:

Ժամանակ վտանգված անձանց պաշտպանության առաջնայնությունը և անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունը:

Որևէ օրենք չի կարող կանխատեսել կյանքում հնարավոր բոլոր իրավիճակները, ուստի լրագրողական միավորումներն էլ իրենց փորձի հիման վրա ստեղծում են մասնագիտական էթիկայի կանոնակարգեր: Ըստ ՌԴ հեռուստառադիոհեռարձակման խարտիայի, ժուռնալիստները համաձայն են այն մտքին, որ «մասնագիտական պարտքի կատարման արդյունքը կախված է ոչ միայն հեռուստառադիոհեռարձակումները կարգավորող օրենսդրական դաշտի կատարելությունից, իշխանական կառույցներից ու հասարակությունից, այլ նաև ժուռնալիստիկայի էթիկայի նորմերից: Այս նորմերը թելադրում, «պահանջում» են ինքնասահմանափակում, վերահաստատում են նյութի հրապարակայնացման թույլատրելի սահմանը և մերժում այն, ինչը կարող է վնաս հասցնել մարդու առողջական, բարոյական, ֆիզիկական ու հոգեբանական վիճակին»⁴:

ՌԴ Պրոֆեսիոնալ ժուռնալիստների միության 1996 թ. էթիկական վարքականոնների կոդեքսը լրագրողի պարտականությունների առնչությամբ ամրագրում է.

- Հատուկ ուշադրությամբ վերաբերվել նրանց, որոնց հնարավոր է վնաս պատճառել ռեպորտաժի հրապարակման հետևանքով:

- Տեղեկատվություն հավաքելիս, հարցազրույցի, լուսանկարելու կամ հրապարակման ընթացքում նրբանկատ լինել հատկապես նրանց նկատմամբ, ովքեր անմիջականորեն առնչվել են ողբերգությանը կամ ցավին⁵:

Կոդեքսում կա շատ կարևոր մի կետ. «Նորությունների փնտրտուքը դեռևս հիմք չէ ամենաթողության (ամեն ինչ անելու իրավունք չի տալիս)»⁶:

Ռուս հեղինակ Ս. Մուրատովը խորհուրդ է տալիս ռեպորտաժի ընթացքում հիմնվել փաստերի, ոչ թե հույզերի վրա, երբեք չստանձնել դատավորի կամ պաշտպանի դեր, հատկապես կողմերից մեկի համար, ազգաբնակչության շրջանում նոր հուզումների մասին տեղեկացնելիս ոչ մի դեպքում չհայտնել հասցեներ և տարածքներ, որտեղ հնարավոր է նոր անկարգությունների առաջացումը, իրավիճակի փոփոխության պարագայում անհրաժեշտ է խորհրդակցել հեռուստաընկերության ղեկավարության և իրավապահ մարմինների հետ, ենթարկվել պետական իշխանության ներկայացուցիչների հրահանգներին՝ այդ մասին տեղյակ պահելով սեփական ղեկավարությանը⁷:

Ս. Մուրատովը նշում է, որ ծայրահեղականությունը, անհանդուրժողականությունը, կույր վրիժառությունը էկրանային ձայնի իրավունք չունեն⁸: Այս հանգամանքը պետք է առավելապես նկատի առնել, երբ հարցազրույց է վերցվում հենց ահաբեկիչներից, նման շփումը նախապես համաձայնեցվում է ինչպես հեռուստաընկերության ղեկավարության, այնպես էլ իրավապաշտպան մարմինների և հակաահաբեկչական գործո-

⁴ Лазутин Г. В., *Профессиональная этика журналиста. Учебное пособие*, М., 1999, с. 195.

⁵ Նույն տեղում, էջ 189:

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Муратов С. А., *Телевизионное общение в кадре и за кадром*, М., 2003, с. 193.

⁸ Նույն տեղում, էջ 195:

ղությունը կազմակերպող ու իրականացնող գլխավոր օպերատիվ շտաբի ղեկավարության հետ: Նմանատիպ հարցազրույցներից պետք է խուսափել ուղիղ եթերում, որը զրուցակցի հանկարծակի պոթելումներից զերծ լինելու երաշխիք տալ չի կարող: Ծայրահեղ զգուշության է պարտադրում հարցազրույցը պատանդների և նրանց առևանգողների հետ, որոնց հրապարակավ ներկայացնելը կարող է հանգեցնել էլ ավելի անիմաստ կորուստների կամ վտանգների:

Տեսախցիկի առջև նոր ահաբեկչական գործողությունների վերաբերյալ կատարված խոստովանությունների մասին անմիջապես պետք է տեղեկացնել հեռուստաընկերության ղեկավարությանը և անվտանգության աշխատակիցներին, որոնց որոշումով էլ այդ տեղեկատվությունը կհրապարակվի կամ՝ ոչ: 2002 թ. հոկտեմբերի 23-26-ի դեպքերից հետո ահաբեկչական գործողությունների լուսաբանման վերաբերյալ ՌԴ օրենսդրական դաշտի կարգավորման փորձեր արվեցին. մասնավորապես, առաջարկվեց փոփոխություն մտցնել «ՁԼՄ-ի մասին» օրենքում, ինչը սահմանափակում էր զանգվածային լրատվամիջոցների ազատությունը և փաստացի գրաքննություն սահմանում լրագրողի աշխատանքի նկատմամբ՝ հակաահաբեկչական գործողությունների լուսաբանման ընթացքում:

Իշխանությունների նախաձեռնությանն ի պատասխան, ՌԴ «ՁԼՄ արդյունաբերական կոմիտեն» առաջարկեց «Հակաահաբեկչական համաձայնագիր», որով կարգավորվելու էին ՁԼՄ վարքականոնները ահաբեկչական և հակաահաբեկչական գործողությունների ժամանակ: Այն հավանության արժանացավ «Հեռարձակողների ազգային ասոցիացիայի» կողմից, և բոլոր հեռուստառադիոհեռարձակողներին առաջարկվեց կամավոր միանալ դրան: Այս փաստաթուղթը ստորագրեցին խոշորագույն հեռուստաընկերությունների ղեկավարները: Հաշվի առնելով լրագրողի աշխատանքում փաստաթղթի կարևորությունը՝ այն ներկայացնում ենք ամբողջությամբ:

ՀԱԿԱԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ

ՁԼՄ ՎԱՐՔԱԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ

ԵՎ ՀԱԿԱԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Ընդունվել է Արդյունաբերական կոմիտեի կողմից
08 ապրիլի, 2003 թ.

Հասարակությանը հավաստի տեղեկատվություն հաղորդելու նպատակով, ՁԼՄ-ն իրավունք ունեն և պարտավոր են նպաստել ահաբեկչության խնդրին առնչվող թեմաների բաց քննարկմանը, հասարակությանը տեղեկացնել հակաահաբեկչական գործողությունների ընթացքի մասին, վարել հետաքննություն, մարդկանց տեղեկատվություն հաղորդել իրական խնդիրների և կոնֆլիկտների մասին:

Համոզված ենք, որ ահաբեկչության վտանգը չպետք է օգտագործվի որպես առիթ կամ միջոց՝ սահմանափակելու բազմակարծության իրավունքն ու զանգվածային լրատվամիջոցների գործունեության շրջանակը: Մրանով հանդերձ, գիտակցելով ահաբեկչության հետ կապված վտանգի

աստիճանը, ինչպես նաև այդպիսի իրավիճակներում տեղեկատվական աշխատանքի պատասխանատվությունը՝ անհրաժեշտ ենք համարում կամավոր ընդունել ՁԼՄ վարքականոնները սահմանող հետևյալ բանաձևը և պարտավորվում ենք աշխատանքի ընթացքում առաջնորդվել դրանով:

1. ՁԼՄ աշխատակիցները պարտավոր են գիտակցել, որ ահաբեկչա-կան և հակաահաբեկչական գործողությունների ժամանակահատվածում մարդկանց փրկության և կյանքի իրավունքն առաջնային է՝ մյուս բոլոր իրավունքների և ազատությունների համեմատությամբ:

2. Այն դեպքում, երբ լրագրողը տեղեկատվություն է ստանում նախապատրաստվող ահաբեկչական գործողության կամ այն սկսելու մասին, ապա, մինչ այդ տեղեկատվության հրապարակումը, լրագրողը պարտավոր է այդ մասին հայտնել ՁԼՄ ղեկավարությանը:

3. Լրագրողը պարտավոր է իր մոտ ունենալ և առաջին իսկ պահանջով ներկայացնել խմբագրության հավաստագիրը կամ այլ փաստաթուղթ, որ կհաստատեն նրա անձն ու մասնագիտությունը:

4. ՁԼՄ ղեկավարությունը պարտավոր է օպերատիվ շտաբին կամ պաշտոնական օրգաններին անհապաղ ներկայացնել իրեն հայտնի տեղեկատվությունը, որը կարող է նպաստել կամ օգտագործվել մարդկանց կյանքը փրկելու համար:

5. Քանի որ ահաբեկիչները ՁԼՄ-ի հաճախ օգտագործում են իրենց դիրքորոշումներն ու պահանջները հրապարակային դարձնելու համար, ՁԼՄ աշխատակիցները չպետք է՝

- ահաբեկիչներից հարցազրույց վերցնեն նրանց նախաձեռնությամբ՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ այդ մասին պահանջով կամ խնդրանքով դիմում է օպերատիվ շտաբը,

- ահաբեկիչներին հնարավորություն ընձեռեն դուրս գալ ուղիղ եթեր՝ առանց օպերատիվ շտաբի հետ նախնական խորհրդակցության,

- ինքնակամ իրենց վրա վերցնեն միջնորդի առաքելությունը (բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա թույլատրել կամ նախաձեռնել է օպերատիվ շտաբը). եթե ՁԼՄ ներկայացուցիչը հայտնվել է բանակցություն վարողների կազմում, պետք է ձեռնպահ մնա սեփական հրապարակումներից՝ մինչև ճգնաժամի վերացումը,

- վերցնեն զենք կամ կրեն զինվորական կամ այլ համազգեստ՝ գիտակցելով, որ զենք կրող ՁԼՄ աշխատակիցը դադարում է այդպիսին լինելուց,

- ահաբեկիչներին, պատանդներին կամ ահաբեկչության մեջ ներքաշված այլ անձանց խնդրեն կամ առաջարկեն կատարել ինչ-ինչ գործողություններ՝ ավելի լավ լուսանկարչական կամ տեսողական կադր ստանալու նպատակով,

- վիրավորեն և նվաստացնեն ահաբեկիչներին, որոնց ձեռքում է գտնվում պատանդների կյանքը:

Լրագրողները պարտավոր են՝

- հիշել, որ ահաբեկիչները կարող են օգտագործել ուղիղ ռադիո և հեռուստաեթերը՝ այլ վայրեր պայմանական ազդանշաններ ուղարկելու համար,

- խուսափել, ավելի ճիշտ, գերծ մնալ մարդկանց կյանքը փրկող պրոֆեսիոնալների գործողությունների մանրամասն նկարագրությունից,

- հանդես բերել ուշադրություն և նրբանկատություն ահաբեկչությանը զոհ դարձածների հարազատների զգացմունքների նկատմամբ, ցուցաբերել առավել և հատուկ նրբազգացություն իրադարձության վկա-մասնակիցների՝ որպես տեղեկատվության աղբյուրի նկատմամբ,

- իրադարձության մասնակիցներին և վայրը ցուցադրելիս խուսափել ավելորդ նատուրալիզմից, հարգալից վերաբերվել սեփական լսարանի բարոյական, ազգային և կրոնական զգացմունքներին,

- իրադարձությունը նկարագրելիս զգուշությամբ կիրառել այս կամ այն տերմինը. չի կարելի, թեկուզ և չգիտակցված, «պարել» ահաբեկիչների «դուդուկի տակ», որոնք հորինում են իրենց հարմար, ձեռնտու անվանումներ կամ տերմիններ,

- գիտակցել, որ ահաբեկիչների մոտ գտնվողները նաև այդ իրավիճակի պատանդն են և որոշակի պահերի գործիք են դառնում հասարակական կարծիքի վրա ազդելու համար,

- խուսափել պատանդների բարեկամներին ու ընկերներին և պոտենցիալ զոհերին, առանց նրանց համաձայնության, նույնականացնելուց:

Ահաբեկչական և հակաահաբեկչական գործողությունները լուսաբանելիս անհրաժեշտ է՝

- հիշել հասարակությանը տեղեկացնելու պարտականության մասին՝ հետևելով ոչ միայն հաղորդման բովանդակությանը, այլև խոսքի տոնին,

- հիշել, որ այն, ինչ հայտնում է ՁԼՄ-ն, մատչելի ու հասանելի է բոլորին, այդ թվում և նրանց, ովքեր միտումնավոր ստեղծել են այդ ճգնաժամային իրավիճակը,

- հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ համաշխարհային հասարակայնությունը հերքում է ահաբեկչության կապը որևէ կոնկրետ կրոնի, ռասայի կամ ազգության հետ,

- հիշել, որ հաղորդված տեղեկատվությունը չպետք է պարունակի այնպիսի տարրեր, որոնք կարող են նպաստել ահաբեկիչների դիրքերի ամրապնդմանը, օրինակ, ելույթով սատարել նրանց պահանջների կատարմանը և այլն: Դա կարող է տարածվել միայն մարդկանց կյանքին վտանգ սպառնացող իրավիճակների և ոչ թե քաղաքական, տնտեսական կամ էլ սոցիալական պայքարի իրադարձությունների վրա, որոնք տեղավորվում են Սահմանադրության շրջանակներում»⁹:

ՁԼՄ-ը կարող են իրենց լսարանին հայտնել, որ օպերատիվ շտաբի հրահանգով տեղեկատվության մի մասը արգելված է հակաահաբեկչական գործողությունների կազմակերպման և անցկացման ժամանակահատվածի համար՝ մարդկանց կյանքի անվտանգությունն ապահովելու նպատակով:

Ստորագրելով համաձայնագիրը՝ լրագրողները համաձայնության եկան «արտակարգ իրավիճակներում տեղեկատվական սահմանափակումների վերաբերյալ»: Սրա հետ մեկտեղ, «Հասարակությանը տեղեկատվությամբ ապահովելու նպատակով, ՁԼՄ-ն իրավունք ունեն և պարտավոր են նպաստել ահաբեկչության խնդրի բաց քննարկմանը, հասարակությանը տեղեկացնել հակաահաբեկչական գործողության ընթացքի մասին,

⁹ Текст Антитеррористической конвенции с сайта Национальной ассоциации телеведущих: http://www.nat.ru/main.php?nat_support.antiterror_doc

վարել հետաքննություն, ժողովրդին հայտնել իրական խնդիրների ու կոնֆլիկտների մասին»¹⁰: Այնուամենայնիվ, այս կամ այն տեղեկատվությունը հաղորդելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու և գնահատական տալու իրավունքը վերապահված է հակաահաբեկչական գործողությունն իրականացնող շտաբին:

Լրագրողի մասնագիտական վարքականոններն ու կոդեքսները և, առաջին հերթին, Հակաահաբեկչական համաձայնագիրը ՌԴ-ում հնարավորություն տվեցին խուսափելու լրագրողների ազատությունը սահմանափակող օրենքների ընդունումից, քանի որ դրանք կարող էին վտանգավոր նախադեպ դառնալ անկախ ժուռնալիստիկան խափանող նաև ուրիշ սահմանափակումների: Ինչպես տեսնում ենք, ահաբեկչական գործողությունների լուսաբանման ժամանակ լրագրողների վարքականոնները կարգավորող նորմատիվ-օրենսդրական փաստաթղթերը ամբողջապես չեն կարող վարվելակարգի ենթարկել նրանց աշխատանքը: Այս պատճառով, ահաբեկչական գործողության լուսաբանման ընթացքում շատ բան կախված է հենց լրագրողից: Նա պետք է խիստ զգոն լինի, քանի որ ահաբեկչական գործողությունների ժամանակ իր թույլ տված նույնիսկ փոքր սխալը կարող է մարդկային զոհերի պատճառ դառնալ:

Արտակարգ իրավիճակը լուսաբանող լրագրողը ուղղակի պետք է հետևի մասնագիտական օրենքների և, որ ամենակարևորն է, բարոյական նորմերի կատարմանը: Այնինչ լրագրողները հաճախ գործում են հույզերով, ինչի ակնատեսը եղանք և՛ 1999 թ. հոկտեմբերի 27-ի, և՛ 2006 թ. մայիսի 3-ին «Արմավիա» ընկերության՝ Երևան-Մոսկովի չվերթն իրականացնող Ա-320 ինքնաթիռի վթարի դեպքում: Այս ողբերգությունները լուսաբանեցին և՛ ռուսական, և՛ աշխարհի տարբեր երկրների, և՛ հայկական լրատվամիջոցները, բայց վերջիններս՝ բավական ուշացումով: Դրա պատճառներից էին դեպքի վայրի հեռավորությունն ու հայ լրագրողների անփորձությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում ահաբեկչության դեմ պայքարի իրավական հիմքերն են ՀՀ Սահմանադրությունը, քրեական, քրեական դատավարության և քաղաքացիական ՀՀ օրենսգրքերը, այլ օրենքներն ու նորմատիվ իրավական ակտերը, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերը: Մինչ 2005 թ. Հայաստանի Հանրապետությունը չուներ ահաբեկչության վերաբերյալ միասնական օրենք: Միայն 2005 թ. ապրիլի 19-ին է ընդունվել և կիրառության մեջ դրվել «Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքը, որն ահաբեկչության դեմ պայքարը համարում է նպատակաուղղված գործողություններ հետևյալ հարցերում՝ ա) ահաբեկչության գործունեության նախագոյացում, բացահայտում, կանխում և դրա հետևանքների նվազեցում, բ) ահաբեկչությունից անձի, հասարակության և պետության պաշտպանություն, գ) ահաբեկչական գործունեությանը նպաստող պատճառների ու պայմանների բացահայտում և վերացում¹¹:

Համաձայն այս օրենքի, ահաբեկչության դեմ պայքարի հիմնական սկզբունքներն են՝ 1) ահաբեկչության դեմ պայքարում օրինականության

¹⁰ Նույն տեղում:

¹¹ «Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենք, 2005 թ., հոդված 2:

պահպանումը, 2) այդ պայքարում նախագուշակյալ միջոցների գերակայությունը, 3) հակաահաբեկչական գործողություններ կատարելիս ներգրավվող ուժերի և միջոցների միանձնյա ղեկավարումը, 4) ահաբեկչական գործողություններ կատարելու, նաև նախապատրաստման ու ֆինանսավորման համար պատժի անխուսափելիությունը, 5) ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպքում ահաբեկչին ոչ վտանգավոր և նվազագույն զիջումներ կատարելը, 6) ահաբեկչության դեմ պայքարի բացահայտ և գաղտնի միջոցների գուղակցումը, 7) կանխարգելիչ իրավական, քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական քարոզչական միջոցների համալիր օգտագործումը, 8) ահաբեկչական գործողության հետևանքով վտանգի ենթարկված քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության գերակայությունը և անհրաժեշտությունը, 9) հակաահաբեկչական գործողությունների կատարման եղանակների, մարտավարության և մասնակիցների կազմի հրապարակայնության հնարավորինս բացակայությունը՝ նվազագույն հրապարակայնությունը¹²:

ՀՀ վերոհիշյալ օրենքի համաձայն, ահաբեկչության դեմ պայքարն անմիջականորեն կազմակերպում և իրականացնում են՝ ՀՀ Ազգային անվտանգության հանրապետական գործադիր մարմինը, ՀՀ Ոստիկանության հանրապետական մարմինը, ՀՀ Պաշտպանության նախարարության հանրապետական գործադիր մարմինը¹³: Այդ և հանրապետական այլ գերատեսչությունների, նախարարությունների, կազմակերպությունների և այլ մարմինների աշխատանքը համակարգելու համար հանրապետության նախագահին անհրաժեշտության դեպքում կարող է ձևավորել հակաահաբեկչական գործողությունների օպերատիվ շտաբ, որի ընդհանուր աշխատանքները ղեկավարում է ինքը, իսկ անմիջական օպերատիվ ղեկավարումն իրականացնում է շտաբի պետը¹⁴:

ՀՀ օրենքն ահաբեկչական գործողությունների հիմնական հասկացությունները մեկնաբանելիս, չգիտես ինչու, հոդված 5-ի կետ 1-ում և 2-ում բացատրում է այս հասկացությունը, որոնցից առաջինը համարյա բառացի կրկնում է ՌԴ նույնանուն օրենքի համապատասխան հոդվածը, իսկ կետ 2-ը ուղղակի դրա շարունակությունն է. «ահաբեկչական գործողություն՝ ահաբեկչական գործողության կազմակերպում, նախապատրաստում և իրականացում, ֆիզիկական անձանց կամ կազմակերպությունների նկատմամբ բռնության, ահաբեկչական նպատակներով նյութական օբյեկտների ոչնչացման հրահրում...»¹⁵ և այլն:

Այս օրենքը որոշում է հակաահաբեկչական գործողության կատարման գոտին՝ «տեղանքի առանձին հատվածներ, տրանսպորտային միջոց, շենք, շինություն, կառույց և դրանց հարող տարածքներ, որոնց սահմաններում անցկացվում է նշված գործողությունը՝ օպերացիան»¹⁶ և նշում քաղաքացիների իրավունքի սահմանափակումները՝ «Հակաահաբեկչական գործողության իրականացման գոտու իրավական ռեժիմը»:

¹² Նույն տեղում:

¹³ Նույն տեղում:

¹⁴ Նույն տեղում:

¹⁵ Նույն տեղում, հոդված 5:

¹⁶ Նույն տեղում:

Հակաահաբեկչական գործողության իրականացման գոտում հակաահաբեկչական գործողություններ կատարող անձինք իրավունք ունեն անհրաժեշտության դեպքում միջոցներ ձեռնարկելու փողոցներում և ճանապարհներին. ժամանակավորապես սահմանափակել կամ արգելել տրանսպորտային միջոցների և հետիոտնի երթևեկությունը՝ տրանսպորտային միջոցներն ու քաղաքացիներին տեղանքի առանձին հատվածներից և օբյեկտներից հեռացնելու¹⁷: Նրանք իրավունք ունեն ստուգելու քաղաքացիների (այդ թվում՝ պաշտոնատար անձանց) անձը հաստատող փաստաթղթերը, իսկ դրանց բացակայության դեպքում, նրանց ինքնությունը պարզելու նպատակով, միջոցներ ձեռնարկել, չենթարկվելու դեպքում՝ ընդհուպ բերման ենթարկել: Իրավունք ունեն ձերբակալելու և հակաահաբեկչական գործողություններ իրականացնող պետական մարմիններին կամ հատուկ ծառայություններին ներկայացնելու այն անձանց, ովքեր փորձել են խոչընդոտել կամ խոչընդոտել են հակաահաբեկչական գործողություններ իրականացնող անձանց օրինական պահանջների կատարմանը, ինչպես նաև առանց թույլտվության հակաահաբեկչական գործողությունների իրականացման գոտի են ներթափանցել կամ փորձել են ներթափանցել¹⁸:

Հակաահաբեկչական գործողություններ կատարողները Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով իրավունք ունեն անարգել մուտք գործել ֆիզիկական ու իրավաբանական անձանց պատկանող բնակելի և այլ շինություններ, շրջակա տեղանքի հատվածներ, տրանսպորտային միջոցներ՝ ահաբեկչական գործողությունը կանխելու, ահաբեկչական գործողություն կատարած կամ կատարման մեջ կասկածվող անձանց հետապնդելու համար: Իրավասու են իրականացնել քաղաքացիների անձնական զննում՝ տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ, նրանց մոտ գտնվող առարկաների, տրանսպորտային միջոցների և դրանցով տեղափոխվող ապրանքների ստուգում: Կարող են, օրինակ, ծառայողական նպատակներով օգտագործել կազմակերպությունների և ֆիզիկական անձանց պատկանող կապի և տրանսպորտային միջոցները:

Հակաահաբեկչական գործողության մասին ՁԼՄ աշխատակիցների տեղեկատվության սահմանափակումը հավասարակշռում է օպերատիվ շտաբը: Օրենքում ամրագրված է՝ արգելվում է հակաահաբեկչական գործողության մասին այնպիսի տեղեկատվության տարածումը, որը բացահայտում է հակաահաբեկչական գործողության իրականացման հատուկ տեխնիկական եղանակներն ու գործելակերպը, կարող է խոչընդոտել հակաահաբեկչական գործողության իրականացմանը և վտանգ ստեղծել քաղաքացիների կյանքի և առողջության համար, տվյալներ է պարունակում հակաահաբեկչական գործողությանը մասնակից պետական մարմինների, հատուկ ծառայությունների՝ ահաբեկչության դեմ պայքարի, դրանց մասնագիտացված ստորաբաժանումների աշխատակիցների, ինչպես նաև

¹⁷ Նույն տեղում:

¹⁸ Նույն տեղում:

այդ գործողության իրականացմանն աջակցություն ցուցաբերած անձանց մասին¹⁹:

Այս օրենքն ամրագրում է միայն հակաահաբեկչական գործողություններ իրականացնող անձանց իրավունքներն ու պարտականությունները: Սա պարզ երևում է օրենքի բոլոր հոդվածներում, առավել ընդգծված է հոդված 13-ում՝ «Բանակցությունների վարումը ահաբեկիչների հետ», 15-ում՝ «Հակաահաբեկչական գործողության ավարտը»: Ամբողջ օրենքում հնարավոր չէ գտնել թեկուզ մեկ բառ, որը կկանոնակարգեր լրագրողների աշխատանքը, նրանց իրավունքներն ու պարտականությունները նմանատիպ իրավիճակներում: Հոդված 14-ը բավական երկիմաստ է, քանի որ այստեղ մի դեպքում ամրագրվում է, որ չի թույլատրվում լրագրողների կողմից տեղեկատվության տարածումը, մյուս դեպքում հակաահաբեկչական գործողություններ իրականացնողներին արգելվում է տեղեկատվություն տրամադրել կողմնակի անձանց, ասենք՝ լրագրողներին: Չնայած պետք է նկատել, որ ինչքան օրենքի հոդվածը կամ նորմը ընդհանուր է ձևակերպված, այնքան ավելի «ճկուն» է և, անհրաժեշտության դեպքում, դրա անկատարությունից կարող են օգտվել նաև լրագրողները:

ՀՀ պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինները, քաղաքացիներն ու կազմակերպությունները (անկախ կազմակերպական-իրավական և սեփականության ձևից) պարտավոր են աջակցել ահաբեկչության դեմ պայքարն իրականացնող մարմիններին՝ իրենց պարտականությունները կատարելիս: Սա նշանակում է, որ լրագրողը չի կարող տեսախցիկով պատվել գրավված շենքի շուրջը և այլն: Հակաահաբեկչական գործողության իրականացման գոտուց դուրս «Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենքը չի գործում:

Ինչպես մեզ մոտ, այնպես էլ աշխարհի շատ երկրներում լրագրողը «խանգարիչ տարր» է դիտվում նման իրավիճակներում: Պատահական չէ, որ, օրինակ, Կոլումբիայում բոլոր զինված խմբավորումները լրագրողներին թշնամի, այս կամ այն խմբի համախոհներ են համարում և ոչ թե իրադարձության չեզոք վկաներ: Նման իրավիճակներից ու բնութագրումներից խուսափելու նպատակով, աշխարհի շատ երկրներում, այդ թվում՝ ՌԴ-ում, Գերմանիայում և այլուր, հատուկ դասընթացներ են կազմակերպվում արտակարգ իրավիճակներում գործող լրագրողների համար: Կամավորները պարապմունքների ընթացքում գտնվում են իրականությանը գրեթե մոտ իրավիճակներում (ռումբերի պայթյուն, հանդիպում ագրեսիվ հակառակորդների հետ): Դասընթացների հիմնական խնդիրը լրագրողների վարվելակերպը կատարելագործելն է, ինչը նրանց կօգնի իրենց ճիշտ պահել «ծայրահեղ» իրավիճակներում:

Արտակարգ իրավիճակներում աշխատող լրագրողների անվտանգության խնդիրները սկսեցին լուծում ստանալ միայն 1990-ականի վերջերին՝ «Ձայնի պաշտպանության» հիմնադրամում: Համաձայնելով նրա ղեկավար Պավել Չեխուտովի մտքին, թե՛ պարտադիր է իջեցնել լրագրողների կյանքին և առողջությանը սպառնացող վտանգի ռիսկը (վտանգի նախագգուշացում), հարկավոր է առաջին օգնություն ցույց տալ նրանց և

¹⁹ «Ահաբեկչության դեմ պայքարի մասին» ՀՀ օրենք, 2005 թ.:

մյուսներին, հոգեբանորեն պատրաստ լինել արտակարգ իրավիճակներում աշխատելու համար²⁰։ Լրագրողների որակավորման բարձրացման համար առաջարկվում է ուսումնասիրել թեմաներ՝ անվտանգ աշխատանքի մեթոդները, ժամանակակից շփման տեխնոլոգիաները, հոգեկան պաշտպանության և հոգեբանական ազդեցության միջոցները, իրավական աստիճանի բարձրացումն արտակարգ իրավիճակներում։ Դասընթացները վարում են բարձր որակավորում ունեցող մասնագետները՝ «Ալֆա» ջոկատի, Արտակարգ իրավիճակների նախարարության աշխատողները, փորձառու լրագրողները և այլք, որպեսզի այս խնդրում մասնագիտացող լրագրողները կարողանան օպերատիվ և ճիշտ կազմակերպել իրենց աշխատանքն արտակարգ իրավիճակներում²¹։

Լրագրողների մեծամասնությունը համոզված է, որ պետությունն իրավունք չունի սահմանափակել ՁԼՄ-ի գործունեությունը՝ թեկուզև «պայքար ահաբեկչության դեմ» պատճառաբանությամբ²²։ Համամարդկային արժեքներին հավատարիմ լինելը, անձնական փորձը և պրոֆեսիոնալ մտածողությունը հաճախ ամենալավ և միակ ճիշտ կանոններն են այս գործում։

К ВОПРОСУ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЖУРНАЛИСТОВ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

НАЛБАНДЯН Н. М.

Резюме

Работа СМИ имеет отличительные особенности, связанные с законодательным полем, регулирующим деятельность журналистов и нуждающимся в дальнейшей разработке и усовершенствовании. Законодательные нормативные акты, предусмотренные для урегулирования чрезвычайных ситуаций, не могут всецело регламентировать работу журналистов, в силу чего деятельность последних во многом обусловлена их личными качествами и нравственными ориентирами.

²⁰ Гришук В. К., *Терроризм: проблема понятия* (Сборник научных трудов "Актуальные проблемы государства и права", вып. N 8, 2000, с. 81-82).

²¹ Նույն տեղում, էջ 88-92։

²² Նույն տեղում, էջ 104։